

Pniewski, Jerzy

Wspomnienia pośmiertne : Stefan Pieńkowski (1883-1953)

Rocznik Towarzystwa Naukowego Warszawskiego 46, 254-258

1983

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

recenzjach i polemikach w "Języku Polskim".

Profesor Kazimierz Nitsch zmarł 26 września 1958. W nekrologu redakcyjnym "Rocznika Słowistycznego" /1960/ takie znajduje się podsumowanie dzieła Nitscha: "W przeszło siedmiuset drukami ogłoszonych studiach i artykułach Nitscha z dziedziny dialektologii, geografii językowej, historycznej i współczesnej gramatyki języka polskiego, z badań porównawczych nad budową języków słowiańskich, zwłaszcza zachodnich, zawarta jest tak wielka suma wiedzy i pracy badawczej, że śmiało uznać ją trzeba za najwyższy wykwit naukowego dorobku językoznawstwa polskiego pierwszej połowy XX stulecia". Powieściopisarka, Aniela Gruszecka-Nitschowa, tak dała nagłówek swej książce o mężu: "Całe życie nad przyrodą mowy polskiej".

A. Otrębska-Jabłońska

STEFAN PIENKOWSKI /1883-1953/

Stefan Pieńkowski, fizyk, profesor Uniwersytetu Warszawskiego, urodzony 28 lipca 1883 w Łęczyckim, zmarł 20 listopada 1953 w Warszawie. Był członkiem Prezydium Polskiej Akademii Umiejętności i Towarzystwa Naukowego Warszawskiego, członkiem Prezydium Polskiej Akademii Nauk, członkiem założycielem i prezesem a następnie członkiem honorowym Polskiego Towarzystwa Fizycznego. Był członkiem rzeczywistym Królewskie-

go Towarzystwa Nauk w Liège i członkiem honorowym Rumuńskiej Akademii Nauk, Uniwersytety w Heidelbergu, Rydze i Sorbony w Paryżu nadały mu doktoraty honorowe.

Studia wyższe w zakresie fizyki ukończył w r. 1910 uzyskując doktorat w Liège, a następnie uzupełniał wiedzę z fizyki na Uniwersytecie w Heidelbergu. Lata pierwszej wojny spędził w Liège. W r. 1919 wrócił do kraju i objął Katedrę Fizyki Doświadczalnej Uniwersytetu Warszawskiego. Do końca stycznia 1921, mimo uwikłania się kraju w wojnę, wykłada budowę gmachu fizyki, podjętą w r. 1913. W okresie 20-lecia międzywojennego stworzył ośrodek naukowy fizyki, cieszący się powszechnym uznaniem w skali międzynarodowej. Kształcą się w nim nie tylko fizycy Uniwersytetu Warszawskiego, ale również liczni goście, stypendyści z innych ośrodków krajowych i zagranicznych, późniejsi profesorowie i kierownicy placówek naukowych. Cały dorobek Stefana Pińkowskiego został jednak zniszczony przez okupanta w działaniach wojennych, lub w wyniku zwykłej grabieży. W latach 1939-1944 był organizatorem Tajnego Uniwersytetu Warszawskiego oraz tajnych posiedzeń naukowych dla pracowników Zakładu przebywających w Warszawie.

W roku 1945 po raz drugi przystąpił Pińkowski do tworzenia nowego ośrodka fizyki doświadczalnej w Uniwersytecie Warszawskim, tym razem na skalę dużego Instytutu. W latach 1952-1953 był inicjatorem utworzenia Instytutu Fizyki PAN, i został pierwszym jego dyrektorem.

Swą własną działalność naukową Pieńkowski rozpoczął od problemów z zakresu elektrostatyki i przewodnictwa elektrycznego, następnie kierował swe zainteresowania ku optyce atomu i cząsteczki, podejmując problemy dotyczące się fluorescencji najpierw par atomowych, potem gazów cząsteczkowych, a następnie roztworów barwnikowych. Podjął również badania polaryzacji linii Ramanowskich. Był inicjatorem prac z zakresu rentgenowskich badań struktury mikrokryształicznej różnych utworów organicznych. Ostatnie jego prace dotyczyły oceny zawartości pierwiastków promieniotwórczych w skałach.

Pieńkowski był obdarzony niezwykle intuicją w zakresie eksperymentu. Jego rady były zawsze bardzo celne. Był on inicjatorem, rzeczywistym kierownikiem i doradcą większości prac swych uczniów, nigdy jednak współautorem tych prac.

Wielką zasługą Stefana Pieńkowskiego była jego umiejętność tworzenia zwartych zespołów ludzi zapalonych, żyjących nauką, którym stwarzał unikalne warunki dla ich rozwoju i pracy twórczej. To co potem byli w stanie zdziałać ludzie jego szkoły jest niewątpliwym wskaźnikiem wielkości jego samego.

W latach 20-tych i na początku lat 30-tych uznawał, że czołowym kierunkiem badań w fizyce jest fizyka atomu i cząsteczki i tak też ukierunkował prace swego Zakładu. Gdy w latach 30-tych jądro atomu zaczęło skupiać uwagę fizyków, skierował swoich wychowanków do odpowiednich ośrodków zagranicznych dla importu nowych idei i nowych technik. Swoim wycho-

wankom o wielkiej inicjatywie stwarzał zawsze unikalne warunki pracy tak, że wszystkie ich dalsze osiągnięcia miały swe źródło w jego niezwykłej opiece, pomocy i radach.

Dzięki temu co zdążył zdziałać dla fizyki polskiej już we wczesnych latach 30-tych przekonał kierownictwo Fundacji Rockefellera do przyznania wysokiej dotacji na zakup najnowocześniejszej podówczas aparatury dla swego Zakładu. Przewidując konieczność intensywnego rozwoju badań fizyki jądrowej, tuż przed wojnę uzyskał zgodę na budowę cyklotronu, którego realizację zahamował jednak wybuch wojny.

Międzynarodowa konferencja z zakresu fotoluminescencji zorganizowana przez Stefana Piańkowskiego w roku 1936 w Warszawie skupiła wszystkich fizyków zainteresowanych tą problematyką.

Czasu swego nie szczędził dla spraw ogólnouniwersyteckich sprawując trzykrotnie funkcję rektora Uniwersytetu Warszawskiego, między innymi w pierwszych latach po wojnie, w najtrudniejszym okresie odbudowy Uniwersytetu oraz w równie niełatwym 3-letnim okresie w połowie lat 30-tych. Dbałość jego o ogólne sprawy uczelni była nie mniejsza niż o sprawy fizyki. Był on niejednokrotnie inicjatorem wielu przedsięwzięć w skali ogólnokrajowej. Na początku lat 20-tych był założycielem i naczelnym redaktorem czasopisma naukowego Polskiego Towarzystwa Fizycznego, wydawanego pod nazwą "Sprawozdania i Prace", przekształconego następnie w Acta Physica

Polonica, a w końcu lat 40-tych był założycielem, a następnie redaktorem "Postępów Fizyki".

Ogromny wysiłek jaki wkładał w dobór i właściwe przygotowanie doświadczeń ilustrujących jego wykłady były niezwykle wysoko oceniane przez młodzież.

Wielką zasługą Piętkowskiego było dostrzeżenie konieczności tworzenia w kraju, odbudowującym swą państwowość po I-ej czy II-ej wojnie światowej, silnego ośrodka naukowego dla uzyskania wybitnych naukowców i rozwijania prawdziwie twórczej działalności naukowej. Wielu jego uczniów objęło kierownicze stanowiska w placówkach naukowych w kraju i zagranicą. Starsi fizycy zachowali Stefana Piętkowskiego w pamięci jako twórcę Warszawskiej Szkoły Fizyków Eksperymentalnych, człowieka niezwyklej prawości, wybitnego badacza, nauczyciela i wychowawcę, którego stałą dewizą było: Prawda - Nauka - Praca.

Jego dzieło, Instytut Fizyki Doświadczalnej Uniwersytetu Warszawskiego, został nazwany jego imieniem.

Jerzy Pniewski

EUGENIUSZ ROMER /1871-1954/

Eugeniusz Romer, twórca nowoczesnej kartografii polskiej i największej w Polsce szkoły geograficznej, urodził się 3.II.1871 we Lwowie w zubożałej rodzinie szlacheckiej Edmunda